

Sait Çetinoğlu: 1894-96 Ermeni Katliamları ve Charmetant Raporu

Posted on 10/03/2015

Abdülhamid döneminde Ermenilere karşı gerçekleşen 1894-96 katliamları 1915 Soykırımının gölgesinde kalmaktadır. Bunun nedeni 20. Yüzyılın ilk büyük soykırımının boyutu ve vahşetinden kaynaklanmaktadır. Oysa 1894-96 katliamları ve ardında bıraktığı izler son derece derin ve önemlidir. Bunlardan birkaçını sayarsak: Bu katliamların arkasında kitlesel olarak Ermeniler İslam'a geçirilmişlerdir. Diyarbakır İngiliz konsolos Yardımcısı bu sürecin

altını çizerek örnekler verir; "Osmanlı İmparatorluğu içinde iki buçuk asırda meydana gelen olayları hatırlayalım. Türkiye denilen kanlı ve harap ülkede serbestçe katliamlar kırımlar talanlar devletin keyfi hareketleri ve baskılar devam etmektedir. Bu durum sonucunda Rıştuni Ermeni aşireti din değiştirerek Kürt Reşkota aşireti adını alır ve yaşadıkları yeri terk etmek istemezler. Ermeni Pakraduniler, Kürt Bakıra aşireti, Mamikonyanlar Mamıka, Alyanlar Alıka, Moka'lılar Motka adlarını alarak İslamlaşır, Kürtleşirler. Masis (Tur Abdin) Ermeni ve Süryani nüfusu Yakubi Patrik İsmail öncülüğünde inançlarını değiştirip Kürt Mahalleli Bekliğini kurdular. Patrik İsmail Şeyh İsmail adını alır ve İslamlaşmış Kürtleşmiş halkın başına geçer. Böylece kendi dağ ve tepelerinde yaşamaya devam ettiler. Bu dağın bahtsız çocukları Hayga ırkının acı kırıntılarıdır." [1]

İkincisi bu katliamlar Ermeni erkeklere, daha çok Ermeni genç erkeklerine yöneliktir ve bunun sonucunda 1915 Soykırımında Ermeni toplumunun tehcir sırasında korumasız kalmasının ve Soykırımın çok kolay gerçekleştirilmesinin başlıca etkenlerinden biridir. Wolfgang Gust Türk sultanı Abdülhamit'in kendi tebaası olan Ermenilerden binlercesini öldürttüğü 1894'ten 1896'ya değin süren büyük katliamlardan sonra Ermeni dullara iş temin

eden bir halı fabrikası ve İsviçreli Diyakon (hastabakıcı) Jakob Künzler'in yönettiği bir hastaneden oluşan bir sosyal yardım örgütü"nden[2] söz eder. Bir üçüncüsü de bu katliamlar bir anlamda 1915'in provalarından biridir. Liste uzatılabilir.

George A. Bournoution, Ermeni Tarihi adlı kapsamlı çalışmasında 1894-96 katliamlarını şu sözlerle özetler; "İstabuldan gelen emir doğrultusunda, Ermeni köylerine ve altı ermeni vilayetindeki Ermeni mahallelerine sistematik saldırılar başladı. Katliamlar, zor kullanarak din değiştirmeler ve yağ-malar 1896 yazıya kadar sürdü. Kaynaklarda, 100.000 ila 200.000 arasında Ermeni'nin öldürüldüğü, yarım milyondan fazlasının sefalete terk edildiği ifade edilmektedir.[3] Yüzlerce manastır ve kilisenin kutsiyetine saygısızlık edilmiş, yıkılmış ya da camiye çevrilmiş; sayısız köy ihtidaya mecbur edilmişti. Silahlı Ermenilerin kendini savunduğu Van ve Zeytun daha az hasar gördü. Tüm bunlar olup biterken, İngiliz, Fransız ve Rus elçiler protestoyla yetinip, eyleme geçmeyi reddettiler. Sason, Bitlis, Van ve Muş'ta, kendini savunabilen bir avuç silahlı fedainin haricinde, Ermenilerin büyük çoğunluğu tepki veremeyecek kadar şaşkındı. On binlercesi Arap topraklarına, Avrupa'ya ve ABD'ye göç etti. Siyasi gösteriler bir anda siliniverdi." [4]

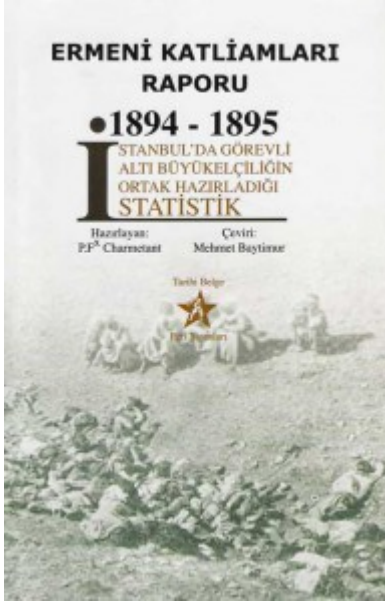
Bournoution, Katliamların Ermeni toplumu üzerindeki yıkımı ve süregelen katliamların önlenmesi için bu katliamlara büyük devletlerin dikkatini çekmek amacıyla 1896 Osmanlı Bankası baskını ve ardından gelen İstanbul katliamlarından da söz ederek bu katliamlarda katledilen 6.000 ermeni gencine dikkat çeker; "[1894-96 katliamlarında] Armenagan Partisi'nin ve Hınçakların üst kadroları büyük ölçüde yok edildi; hayatta kalan tek Ermeni siyasi Örgütü Taşnak'tı. Avrupalıların kayıtsızlığı, o zamana kadar Hınçakların düzenlediği gösterilere katılmayan Taşnakları harekete geçmeye sevk etti. 26 Ağustos 1896'da yirmi altı Taşnak, genç Papken Suni önderliğinde, patlayıcılarla donanarak İstanbul'daki Osmanlı Bankası'nı işgal etti.[5] Talepleri arasında genel af, el konulan mülklerin iadesi, altı vilayette Avrupalı yetkililerin gözetiminde reformların hızla hayata geçirilmesi ve kurulacak karma bir Müslüman-Ermeni zabıta gücü yer alıyordu. İçlerinden 10'u kuşatmada öldürüldü. Kalanlar, taleplerinin dikkate alınacağı hususunda Avrupalı diplomatlarca ikna edildikten

sonra eyleme son verdiler. Güvenliklerinin sağlanacağı konusunda güvence alarak gemiyle Avrupa'ya gittiler. Tepki de gecikmedi; hükümetin kışkırtmasıyla çıkan İstanbul'daki katliamlara yaklaşık 6.000 Ermeni'nin canına mal oldu. Avrupa'nın, olayları protesto etmesine Osmanlı inkârla ve suçu Ermeni tedhişçilere yüklemekle cevap verdi.”[6]Taşnak militanlarının bu eylemi de batı'yı harekete geçirememiş, Ermeni gençliğinin Hamid yönetimince kırılması önlenememiştir. Hamid, Ermeni vilayetlerinde Hamidiye alayları vasıtasıyla Kürtleri tetikçi olarak kullandığı gibi İstanbul'da da “Ermenilere yönelik şiddet hareketlerinde ön sırada “baltacılar” adı verilen Kürt hamallar bulunmaktaydı. Bazı kaynaklar Abdülhamit'in Kürt hamalları özellikle Ermenilere karşı mevzilendirmek için İstanbul'a yerleştirdiğini yazmaktadır.[7] Bu olaylar sonucunda Kumkapı'da yoğun olarak bulunan Ermeni hamalların yerini Kürt hamalları almış, meslekte İstanbul egemeni olmuşlardı.[8]”[9]

Hans-Lukas Kieser, katliamların öncesinde, “[B]aşkent de dâhil ül-kenin geri kalan tüm bölümlerinin aksine, Tanzimat'la beraber Doğu Vilayetleri'ne atanan tüm Ermeni memurların görevden alındığının belirtilmesi de gerek[tiğinin]” altını çizer.[10] Tüm kurbanları Ermenilerden oluşan pogroma neden olan olay, eski Van valisine kim tarafından düzenlendiği belli olmayan bir suikasttı. Osmanlıda reform'un ardından katliam'ın gelmesi bir gelenektir. Reformların telaffuzu ve antlaşmaların yapılmasının ardından gelen katliamların bir kronolojisini çıkaran Levon Vartan[11], Katliamlar ve reformlar arasındaki bağıntıyı ortaya koyar. Kısımların büyük çoğunluğu, “Avrupalıların reform taleplerinin sultan tarafından şaşılacak bir şekilde kabul edildiği 17 Ekim 1895 tarihinden sonraki günlerde ve haftalarda gerçekleşti. Düzinelerce şehirde ve yüzlerce köyde, Müslümanlar Hıristiyanlara karşı katliamlar düzenlediler. Erzurum'da, alışılmadık uzunlukta bir öğle namazı sonrasında işitilen borazan 25 Ekim pogromunun başlangıcını haber verirken, üç saat sonra işitilen borazan, katliamın sonunu, akşam işitilen borazan ise yağmanın sonunu bildiriyordu. Askerî devriyelerin de katıldığı pogrom, sadece valinin direnişi sayesinde belli sınırlar içinde kalabilmişti (yaklaşık dört yüz Ermeni öldürülmüştü). Bölgedeki Amerikan misyonunun yöneticisi ve görgü şahidi olan William Chambers'in bildirdiğine göre, iki gün

sonra beyaz sarıklı Sünniler tarafından çıkartılan bir karışıklığın pogroma dönüşmemesi de, ancak valinin engelleme çabalarıyla mümkün olabilmişti. Chambers, aynı zamanda, bir zamanlar Şakir Paşa'nın komisyonuyla beraber ziyaret ettiği Erzurum'un doğusundaki Eleşkirt'te katliam yapılmamasını da şaşkınlıkla karşılıyordu. Sonradan Eleşkirt kaymakamıyla yaptığı bir görüşmede, hem onun hem de sorumlu subayların katliam politikasına karşı çıktıklarını ve başarılı korkutma yöntemleriyle Sünni Kürtleri, Ermeni köylerinde pogrom düzenlemekten alıkoyabildiklerini öğrenmiş, böylece şaşkınlık nedenini açıklığa kavuşturmuştu.[12] Demografik anlamda en geniş grup olarak pogromlara bilhassa Kürtler -sadece Hamidiye Alayları değil- katılmaktaydı. Harput'tan gönderilen misyoner raporlarından anlaşıldığına göre, Alevi Kürtler sadece yağmaya katılmakla yetiniyorlardı. Bu olaylar Aleviler için maddi anlamda çıkar sağlayabilecekleri sosyal bir patlama niteliği taşıırken, Sünniler için dinî temelde iktidar sorunu daha önemli bir rol oynuyordu. Birçok belirti, katliamların yerel zeminde camilerde özenle planlanmış olduğunu ortaya koymaktadır. Gâvur asilerin katledilmesi -genellikle sadece erkekler ve erkek çocuklar[13] -, radikal Sünniler tarafından kutsal bir görev addediliyordu. Cinayetlerin bu dinî karakterine pek çok görgü şahidi işaret etmekteydi. Sözlü bir şahadet sonrasında, İslâm'ı kabul edenlerin ve sünnet olanların hayatlarının bağışlanması dikkat çekicidir; ancak böyle bir şahadet, erkekler için ümmete dönüşü olmayan bir bağlılığı da beraberinde getiriyordu. Birinci Dünya Savaşı esnasında, din değiştirme sayesinde gelen kurtuluş, ancak istisnai durumlarda gerçekleşebiliyordu.[14] Katliam sonrasında kurbanlar hakkında "Türkler tarafından deklare edilen -örneğin sekiz bin gibi- çok daha düşük sayılar,[15] söz konusu sosyal depremin büyüklüğüyle ciddi bir tezat oluşturmaktadır. Bu sosyal deprem, haklı olarakpartial genocide [kısmi soykırım][abç] olarak nitelendirilmekte, misyon raporları sayesinde detaylı olarak tasvir edilmekte, büyüklüğü misyon şubelerindeki yüzlerce, hatta binlerce öksüz ve yetim[16] ile istatistiksel olarak tahmin edilmektedir. Batıların ve Ermenilerin yaptığı pek çok tasvirdeyse, ölü sayısı üç yüz bin olarak geçmektedir; Açlık, hastalık ve yokluk nedeniyle sonradan ölenlerin sayısı da hiç şüphesiz çok yüksektir, ancak tam bir rakam vermek çok güçtür.[17] Büyük maddi değerler, geri dönüşü bir daha mümkün olmayacak şekilde Hıristiyanlardan Müslümanlara geçmişti; özellikle Kürtler kırsal alandaki

büyük Ermeni arazilerine el koymuşlardı, bu da ileride Genç Türkiye'nin politikalarını Doğu Vilayetleri'nde ciddi şekilde zorlayacak toprak meselesinin temelini oluşturacaktı.”[18]

1915 Soykırımının gölgesinde kalan 1894-96 katliamları ile ilgili Charmetant'ın raporunun[19] yayınlanması neredeyse unutulmuş 1894-96 katliamları tekrar gündeme taşıyarak Ermeni toplumunun 19.yüzyıl sonunda maruz kaldığı kitlesel katliamları gün ışığına çıkararak sonuçlarını göz önüne serer. Rapor'un alt başlığı da İstanbul'da görevli altı büyükelçinin ortak hazırladığı istatistik olup bu istatistik yerel güvenilir kaynakların raporları ile desteklenerek raporun hazırlayıcısı Charmetant tarafından açıklamalı bilgilerle de desteklenmiştir. Charmetant raporun sunumunda: “Bir insanlık ve yurtseverlik görevi saydığımız bu dokümanı yayınlamakla Ermenistanlı kardeşlerimize Avrupa'nın kayıtsız

gözleri önünde yapılan bu korkunç işleri içinde buldukları ciddi ve tehlikeli durum hakkında Avrupa kamuoyunu daha önceki raporlarımızdan daha etkili şekilde bilgilendireceğimizi, onları daha çok aydınlatacağımızı biliyoruz” derken kullandığı sözler dahi katliamın boyutunu ve niteliğini anlatmakta uzak olduğu gibi, sonucunda gerçekleşenler karşısında bu raporun dahi Avrupa'da gözlerin açılmasında bir fayda temin etmediğini görmekteyiz. Nitekim çok geçmeden büyük güçlerin donanmalarının gözleri önünde ve İngilizlerin kolaylaştırıcılığında Kilikya'da 1909 katliamları gerçekleştirilecektir. Burada büyük güçlerin gözlerini kamaştıran Kilikya pamuğundan çıkan çığitın savaş öncesi barut sanayi için önemi Kilikya Ermenilerinin ölüm fermanını imzalanmasına neden olacak katliam Avrupalıların gözleri önünde gerçekleştirilecektir. Bu kayıtsızlık ise 1915 Soykırımını kolaylaştıran en büyük etmenlerden biridir. Jöntürk yöneticilerini pervasız bir şekilde Ermeni halkını ve diğer kadim Hıristiyan halkların (Pontos, Elen, Süryani) tarihsel topraklarından sökülmesinde bir an bile tereddüt etmemelerine neden olacaktır.

Charmetant'ın sunumunda ayrıca, işbirlikçi batılı gazetecilerden de söz etmektedir ki; bu gazeteciler -mensup oldukları devletlerinin 1909'da Kilikya'daki Ermeni zenginliği ve Kilikya çığıtının[20] cazibesine kapılarak 30.000 Ermeni'nin katledilmesine seyirci kaldıkları gibi-Sultan Hamid'in altınlarının cazibesine kapılmışlardır. "Birçok gazetecinin dindaş kardeşlerimizin kanı ile lekelenmiş birkaç altın uğruna düştükleri sessizlik" gibi, Alman İmparatoru Wilhelm II. de Almanların bölgedeki çıkarları gereği sessizliğin ötesine geçmekten çekinmeyecektir. 1894-96 Ermeni katliamlarından sonra "hissizleşmiş Avrupa onlardan [Hamid ve ekibinden] nefret eder ve katliamların mimarı Kızıl Sultanı lanetlerken, imparatorluk çapındaki katliam dizisinin sona ermesinden yaklaşık iki yıl sonra,1898'de II. Wilhelm'in, Türkiye'ye yaptığı ikinci ziyarette büyük tantana ve törenlerle karşılanmasının Almanları memnun etmesi, onların bir tebaa milliyetinin boğazlanmasını affetme eğiliminde olduğunun işaretiydi. Bu hoşgörü için, imparator ev sahiplerince cömertçe ödüllendirilecekti. Fransız Büyükelçi Cambon'un dilinde, Sultan konuklarına paha biçilmez hediyeler vermekle tam bir sağlam inek olduğunu göstermişti[r]."[21] Bugün yabancı resmi tarihçilerin ödüllendirildiği gibi Hamit de Alman İmparatorunu hediyelere boğmaktan çekinmeyecektir. Alman politikasının Soykırıma uzanan süreçte Osmanlı ile işbirliği sistematik olduğunu söylemek mümkün. Alman İmparatorunun yanında başkaları da vardır: Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden politik papaz Naumann, Almanların yüksek çıkarlarının Türk imparatorluğundaki Hıristiyanların ızdıraplarına politik olarak kayıtsız kalmalarının gerekli olduğunu söylemekten çekinmediği gibi,[22] Soykırım sürecinde, Ermeni Tehciri ve katliamlarıyla ilgili belgelerden bir seçki hazırlayan Dr. Lepsius da Alman devletini sorumluluktan kurtarmak için bazı belgeleri karartmaktan çekinmeyecektir.[23] Almanların bölgedeki çıkarları, Katliamlardan soykırıma giden süreci görmezden gelmelerinin yanında, tutumları katliamları ve soykırımı kolaylaştırıcı bir etken olmuştur. "Abdülhamid çağı katliamlarının son evresinin (Kasım 1896) ardından Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasi Sorunlar Dairesi Yakındoğu İşleri Başdanışmanı Alfons Mumm von Schwarzenstein tarafından açıklanmıştı. Almanya'nın duruşu özlü ama oldukça pervasız bir biçimde yazılan on iki sayfalık bir direktifte açıklanmıştı. Argümanın başlıca üç çizgisi bu dokümanın içeriklerini vurguluyordu: 1) Kurnaz ve fesat bir ırk olan Ermeniler, kendi ulusal

varlıklarının tehlikeye düştüğü duygusunu yaşayan Türkleri kışkırttılar. 2) Almanya'nın mutlak olarak hiçbir çıkarı olmayan bir ırkın lehine duruma müdahale etmesi için hiçbir neden olmadığı gibi, bir Hıristiyan halkın lehine hilale karşı bir haçlı seferi başlatmak Alman siyasetinin vazifesi de olamaz; zira geçen yıl müdahaleci Güçlerin lehte araya girme girişimleri bu halkın acılarını daha da artırmıştır ve 3) Türkiye'nin bütünlüğünü başka şekillerde tehdit eden tehlikeler ve Türkiye'deki çok sayıda Alman'ın ekonomik çıkarları düşünülürse, ne kadar üzücü olursa olsun Ermenistandaki kıyımlar genel tablo içinde küçük kötülükler olarak görülmelidir. Bu politik beyanname, Almanya'nın sorunları içinden çıkılamayacak bir hale sokabilecek her türlü eylemden kaçınarak olay sahnesinin bir seyircisi olarak kalması gerektiği sonucuna varılarak sona eriyor.”[24] Bu konumun derin ahlaki temellere dayalı olduğunu söyleyen pa-paz Naumann, 1894-1896 döneminin Ermeni katliamlarına bir gerekçe bulmak için şöyle devam eder: “Sayıca azalan, sürekli geri çekilme halindeki Türkler belki de eskiden sahip olmadıkları bir nitelik kazandılar. Onlar, özünde yıkılmış bir halk olan ama dış dünyayı ilgilendirdiği kadarıyla var olmak isteyen bir halkın becerisini edindiler. Tüm zayıflığına karşın içgüdüsel olarak dişlerini ve pençelerini hala nasıl kullanabileceğini bilen küçük bir hayvan gibi, Türkler de bir kez daha nasıl barbar olarak davranıp, kan döküleceğini biliyorlar. Ermenilerin katliamı (Armeniermord) Türklerin barbarca davranışının sağlayabileceği son fırsattı.”[25]

Savaş dönemi Başbakanı Lloyd George'un ifadesi aslında Batı'nın politikasını özetlediğini söyleyebiliriz: “Ermeniler bizim kurduğumuz zafer atlarında kurban edildiler... [P]erişan Ermeniler, Ermeni vilayetlerinde iyileştirmeler ve ıslahat yapılacak” vaadiyle bir defa daha eski efendilerinin insafına bırakıldılar. Ermenistan'ın Osmanlı hükümlerine bırakılmasının esas itibarıyla mesulü memleketten gelen daim protestolara rağmen, bu vaatlerin kırk senedir nasıl tutulduğunu gayet iyi biliyoruz. İngiliz Hükümetinin faaliyeti 1895-97, 1909 katliamlarına ve asıl korkuncu da 1915 katliamlarına sebep oldu...”[26] Lloyd George bu zulümlerin mümkün olmasında paylarını teslim eder lakin olan olmuş reel politik'e Ermeniler feda edilmiştir. Dadrian, “Ermenistan ve Ermenilerin çıkarlarına İngilizler belki zorunlu olarak kısmen ikincil mesele olarak yaklaşıyorlardı. Bu çıkarlar tıpkı

bir satranç oyunundaki piyonların kullanılması gibi, aldatıcı oyunlar sergilemesine müsaitti.”[27] Sözleriyle dönemin dünya politikasını yöneten Emperyal gücün politikasını özetler. Diğer ülkelerin tutumu bu politikanın bir parçası ve izdüşümünden başka bir şey değildir. Hatta bazıları daha açık sözlüdürler! “ Almanya’nın Avusturya Büyükelçisi Prens Philipp 3. Eulenburg, Fransa’nın Viyana Maslahatgüzarı Marchand ile bir görüşmesinde, bizim için Ermeni Sorunu diye bir şey yoktur diyerek”[28], Avusturya’nın politikasını özetler. Avusturya dış işleri bakanı Kont Agenor Goluchowski, “1894-96 katliamları sırasında söz konusu kitlesel katliamın trajik boyutları ne olursa olsun Sultana karşı herhangi bir zorlayıcı eyleme karşı çıktı.”[29] Bu durumda Rapor’un siyasi bir yönünün olmadığını söylemekle birlikte, tarihe tanıklık bakımından son derece önemlidir. Olayları sıcağı sıcağına tanıklarıyla kaydetmekte ve 1894-96 Ermeni katliamlarının bir bölümünü (1895 güz) aydınlatmaktadır. Rapor, yer, olay tarihi, ölü sayısı, olayların özeti ve nedenleri ile halkın ve yetkililerin tutumu belirtilerek tablolar halindedir. Raporda sistematik katliamların başlangıcı neredeyse her yerde aynıdır. Bu da Ermenilerin, merkezden yönlendirilmiş sistematik bir katliam, yağma ve zorla Müslümanlaştırma karşısında olduklarının delilidir.

Trabzon’da [8 Ekim 1895] Öğlene doğru şehrin her tarafında birden bire kargaşa başlar ve her taraftan silah sesleri yükselir. Konsolosların araştırmaları, şehrin Ermenileri tarafından herhangi bir tahrik olmadığını göstermektedir. Bir borazan sesi ile verilen işaret üzerine olaylar hemen başlamıştır. O işaret verilinceye kadar şehir sakinidir. Öğleden sonra üçe kadar süren yağma ve katliam o saatte verilen öncekine benzer bir işaretle aniden durmuştur. Saat üçe kadar sokaklarda yakalanan Ermenilerin hepsi katledilmiştir. Katiller Ermeni mağazalarına da girip satıcıları öldürdükten sonra malları yağmalamışlardır. Dikkat çeken bir husus yabancıların ikametgâhlarına dokunulmadığıdır. Bu da her şeyin önceden verilen emirlerle yürütüldüğünü göstermektedir. Katliamdan kaçabilen 150 kişi Rus konsolosluğuna sığınmıştır. Şehirdeki öteki konsoloslukların hepsi katiller tarafından kovalanan sığınmacıları kabul etmiştir. Halkın ve yetkililerin tutumu: Borazanla, verilen işaret üzerine rıhtımdaki Lazlar silahlarını almak için kayıklarına koşarlar. Birçok yerde askerlerin de yağmalara katıldığı, yağmacı katillere yardım ettiğine tanık olunmuştur. Üst

rütbeli subayların yağma malları arabalara yükleyip evlerine götürdükleri görülmüştür.

Gümüşhane’de, Müslümanlar Gümüşhane çevresindeki yerleşim yerleri ve köylerdeki Ermenileri katlediyorlar. Katliama başlamadan önce meydana topladıkları Hıristiyanlardan Ermenileri ayırarak ayrı bir sıra yapıyorlar. Kurbanlarını böylelikle önceden ve ötekilerle karıştırmadan belirlemişlerdir. Bu kargaşada birkaç Rum’da hayatını kaybeder. Dikkat edilirse güvenlik güçleri ortada yoktur. Ortada olanlar da Trabzon ve Samsun’da olduğu gibi olayların bizzat failleridir. Çarşambaya bağlı Ağca güney’de o bölgeyi çetelere karşı korumakla görevlendirilen redifler aksini yaparak Ermeni evlerini kendileri talan ediyor. Kiliseyi soyduktan sonra bağladıkları papazın önünde kutsal dini objelere saygısızlık ve hakaretler ediyorlar. Çaresiz papaza ve cemaatine, İslam’a geçmezlerse tüm Ermenilere de aynı şeyleri yapacaklarını söylüyorlar... Kayıkçioğlu çetesi Kabaceviz köyünü basıyor, birkaç Ermeni köylü öldürülüyor. Kalanlar kırsal alanlara sığınıyor.

Erzurum’da, Pakariç: 200 ev yağmalanıyor. Katliamdan kaçabilenler İslami kabule zorlanırlar. Pulk: 80 ev yağmalanıyor İslami kabul edenlerin canları bağışlanıyor. Pirij: 120 ev yağmalanıyor. Ancak İslami kabul edenler sağ bırakılıyor. Halkın ve yetkililerin tutumuna gelince: Ekim ayının başlarında asayiş güçlerinin takviyesine rağmen sonuç alınamıyor. Konsoloslarca Ermenileri sakinleştirme ve Müslümanların silahsızlaştırma ça-baları ve öneri-len tedbirlere rağmen otorite kayıtsız kalıyor ve sadece Ermenileri tutuk-lamakla yetiniyor. Oysa Türk nüfusu o sıra saldırı günü için hazırlık yapmaktadır. Talan ve katliamlara subay ve erlerinde alenen katıldığını konsoloslar görmüşlerdir. Karmaşa ve saldırılan bir defalığına tamamen dükkânlar yağmalandıktan sonra ve yerleşiklere saldırıldıktan sonra müdahale ediliyor. Pirij’de bu şekilde ancak 30 Ekim ve 31 Ekimde tüm gece boyu ve izleyen gece kuşatılmış mahallelerde yağma v cinayetler bitince yetkililer duruma el koyuyorlar... Kürt lider Haydaranlı Hüseyin Paşa olayların sorumlusu olmasına ve görev ihmali görülmesine rağmen kötü yönetimin hesabını vermek üzere askeri mahkemeye çıkarılmıyor... Olaylar olup bittikten sonra çağrılan redifler daha kötü bir duruma neden olur. Onlara göre sultanın emirleri gereğince ülkeyi Hıristiyanlardan temizlemek gerekir...

Yerli Müslüman nüfustan çok sayıda soyguncu çete mensuplarına silah temin ediyor ve katliama askerler de katılıyor... Erzurum'daki Fransız konsolos mösyö Brgeron izniyle olarak gittiği fransa2dan dönünce dehşet içinde bölgeyi dolaştı. Bayburt ve Trabzon'a bağlı Gümüşhane arasındaki bölge tamamen yakılıp yıkılmıştır. Narzahan yakınlarından geçerken bir çukura 100 kadar Ermeni'nin cesedinin atıldığına tanık olur. Yollar evsiz barsız kalmış, üstü başı çıplak, aç susuz dolanıp duran kadın ve çocuk kabileleri ile doludur. Yıkımdan kurtulmak için çok sayıda köy İslam'a geçmeyi kabul etmiştir.

Bitlis'te de aynı senaryo hâkimdir: "Ermeniler tarafından yapılmış hiç bir tahrik yok iken Türkler camiden çıkışta Ermenilere saldırıyor. Daha önce ve başka yerlerde de olduğu gibi olaylar önceden planlandığı şekliyle borazan sesi ile verilen işaret üzerine başlar ve aynı sesle biter... Şehre bağlı nahiye ve köylerde çok sayıda Ermeni'nin zorla İslamiyete döndürüldüğü belirtiliyor." Çapakçur'da katledilmeyen bütün Ermeniler Müslüman olmak zorunda bırakılıyor. Muş'ta katliam tehditleri, ortamın hazırlanması ve olayların çıkış nedenleri Muş kadısına mal ediliyor. İlin tam bir felaketten kurtulmasının nedeni il müftüsü ve mutasarrıf Fehim Paşa'nın birlikte gösterdikleri çabadır.

Adilcevaz'da Emin ve Temir Paşaların komutasındaki Haydaranlı Kürtler 18 köyü yağmalarlar. Erciş'te Mesrop manastırı Emin Paşa'nın babası Hasan tarafından yağmalanır. Saray'da Hakkâri sancağına bağlı Mahmudiye kazası merkezi özellikle Kürtlerden oluşan Hamidiye birliklerince Kaymakam Hüseyin Takuri Bey'in komutasında yağmalanıyor. Muş mutasarrıf tarafından kurtarılırken burası kaymakam tarafından yağmalanıyor.

Mamuret-ül Aziz vilayetinde Kürtler ve Müslümanları Ermeni mahallelerine saldırırlar ve bütün Ermenileri katlederler. Kapuçin misyonunun lideri de öldürülmekten kurtulamaz. Amerikan misyonu yerle bir edilir ve ölümden kurtulabilen Hıristiyanlar İslam'a dönme kabul etmek zorunda bırakılırlar. Halkın ve yetkililerin tutumuna gelince; Subaylar ve askerler de ganimetten paylarını alırlar, yağmalara katılırlar. Kürtler yetkililerle anlaşmalı hareket ettiklerini söylüyorlar. Otorite yapılacak iş konusunda hemfikirmiş ama çok daha

geç bir zamanda yapılmasını istemekte imiş. Ayrıca subaylar, askerler ve jandarmalar da talana katıldığı için olaylar karşısında daha sert davranmamış... Katliamdan kurtulan erkekler tutuklanıyor ve bunları akıbeti belli değildir.

Aragir'de Hıristiyan nüfusun çok olduğu bu bölgede kurban sayısının tahminlerin de üstünde olmasından korkuluyor. Silahlanmış Kürtler ve Türkler Hıristiyanlara saldırıp şehri yakıp yıkarlar. Eğin'de Dersim Kürtleri Gamaragah köyüne saldırıyor. 300 ev yağmalanır. 30 evlik bir mahalle ateşe verilir. Oturanların bir bölümü katledilir. İslamiyet'i kabul edenler sağ bırakılır. Pingan, Armudan, Licik, Zimara, Teğut, Muşşgak ve Narver köylerindeki insanların bir bölümü katledildi, İslamiyet'e geçenler canlarını kurtarabildiler.

Siirt'te diğer Hıristiyan topluluklarda pogromun dışında tutulmayacaktır: Müslümanlar önemli sayıda Kildani ve Ermeniye katlediyor. Süryaniler ve Jakobitlerin oturduğu evler yağmalanır. Çevredeki önemli miktarda Süryani, Kildani ve Jakobit köyü yakılıp yıkılır. Bunlar; Mor Yakup, Berke, Tel Meşar, Beynkof idi.

Malatya'da Kürtler ve Türkler Hıristiyanlara saldırıyı başlattıktan sonraki 6 gün boyunca talan ve katliam yapıyorlar. Yangın ve katliamlardan kaçan Ermeniler kiliselere sığınıyorlar. Katolik kapuçinler dövülür ve hakarete uğrarlar. Evleri, okulları ve kiliseleri yakılıyor... Ölü sayısı en az 3000 olarak hesaplanmaktadır... Ermenilerin önemli bir bölümüne de İslam zorla kabul ettirilmiştir.

Diyarbakir vilayetinde, 1 Kasım sabahı kırsaldaki Kürtler şehre girerler ve şehirde yerleşik Müslümanlarla birleşerek pazarı yağmalarlar, ateşe verirler. Daha sonra mezhebine bakılmaksızın Hıristiyanları katlederler. Kürtler, zaptiyeler ve askerler, hepsi bir arada Hıristiyanlara ateş yağdırırlar. İnsan kırımını üç gün sürer. Türkler, Hıristiyanların camilere girerek Müslümanları öldürdüklerini böylelikle onları katliam yapmaya kışkırttıklarını iddia etmektedirler. Bu iddia kesinlikle yalandır. Fransa konsolosu 30 Ekimde Cemil denen bir kişinin evinde Şeyh Zeylan ve oğlunun bulunduğu toplantılara dikkat çekiyordu. Daha önceki

oğlu ki oğlu bu yakınlarda Sason katliamında yer almıştır. Bu toplantılarda Hıristiyanlara yapılması m¼mk¼n olabilecek en korkunç projeler tartışılmış, camilerin duvarlarına duyurular yapıştırılmıştır. Bu duyurularla Sultan'ın Hıristiyanlar hakkında uygulamayı kabul ettiği reformlar hakkında yanlış bilgiler verilmiştir. Bunları okuyan M¼sl¼manlar Sultan'a bir protesto telgrafı g¼nderirler. Telgrafta eğer verilecek cevap tatmin edici bulunmaz ise, 1 Kasım Perşembe g¼n¼ Hıristiyanlardan oç almak niyetinde oldukları belirtilir. Yani herşeyin ¼nceden planlandığı ve Hıristiyanların paniğe kapılış nedeni apaçıktır. Ayrıca M¼sl¼manların daha ¼nce g¼r¼lmemiř miktarda silah ve cephane satın almaları da ortalığı tahrik etmeye yetmiştir.

Mardin: Şehir b¼y¼k bir tehlike içindedir. Ama katliam olmaz. Yine de b¼lgenin t¼m¼ yakılıp yıkılır. Katolik Ermenilerin b¼y¼k ve ¼nemli bir k¼y¼ Tel Ermen'de taş ¼st¼nde taş bırakılmaz. K¼y sakinleri Mardin merkezine sığınırlar. Ortodoks-Rum 100 hanelik Pakoz K¼y¼'n¼n sakinleri rahipleri ile birlikte İslamiyet'e geçmek zorunda bırakılırlar.

Sivas: Katliam akşamı m¼ezzinler M¼sl¼manları Allah adına insan kıyımına davet ediyorlar. Bu katliam çağrıları ¼zellikle dervişler tarafından yapılarak halkın kışkırtıldığı belirtilmektedir...

G¼r¼n'de Redif kılığında 2000 K¼rt içinde 4000 Ermeninin yaşadığı kenti kuşatıyorlar. D¼rt g¼nl¼k direnişten sonra K¼rtler şehri zapt ediyor... Kurtulan Ermeni sayısını belirlemek m¼mk¼n değildir. Bu sıralar Sivas'tan ulaşan haberlere g¼re bu ilçedeki ¼l¼ sayısı ¼oktur. Katliamlardan 14 g¼n sonra bile yani 28 Kasım'da yollarda g¼m¼lmemiř cesetler bulunuyordu.. 150 genç Ermeni kadını ve kızını K¼rtler tarafından kaçırılıyor.

Amasya: M¼sl¼manların Ermenilere saldırmasıyla değirmen, ev ve d¼kk¼nlar yağmalanıyor. Hıristiyanlar rastgele katlediyorlar. Konsolosların verdikleri bilgilere g¼re ¼l¼ sayısı 1000 kişidir. Resmi rakamlar ise sadece 80 kişinin ¼ld¼đ¼n¼ s¼yl¼yor. Yeşilirmak'ın cesetlerle dolu olduğu g¼r¼lm¼řt¼r.

Merzifon: Müslüman bir güruh Hıristiyanlara saldırıyor. Öldürülen Ermeni sayısı 150. Yaralı sayısı ise 500'dür. 400 ev ve dükkân yağmalanıyor. Katiller, öldürülenlerin üzerindeki giysileri bile alıp götürüyorlar. Cesetlergömülmeden çırılçıplak yollara atılıyorlar... Yağma ve katliamlara askerler de katılmıştır. Kaymakam, Cizvit din adamlarını olayların Ermenilerin tahriki ile meydana geldiğine dair beyanatı imzalamaya zorluyor.

Urfa, 28 Ekim: Kürtler ve Hamidiyeliler büyük bir Hıristiyan katliamı yapıyorlar. Yaralı sayısı da çok fazladır. 1500 dükkân yağmalanmıştır. Olayların çıkış nedeni olarak bir Türkle bir Ermeni arasında çıkan kavgaya dayandırılıyor. Kavgadaki Ermeni, öldürülünce hemşerileri de Müslümanı öldürüyorlar. 2 ay sonra 28 Aralık ta katliam tekrarlanır. Yeni bir Ermeni katliamı oluyor. Yetkililere göre ölü sayısı 800'dür. Konsoloslara göre bu rakam 2000'den çoktur. Kürtler ve Bedeviler daha önce eşine rastlanmamış derecede korkunç insan kıyımı yapıyorlar...

Öldürülme tehdidi ile İslama geçmeye zorlanan Hıristiyan sayısı fazladır. Bu emre itaat edenlerin evine beyaz bayrak çekilir ve başları türbanla örtülür. Sözde düzeni sağlamakla görevli redifler de yağma ve katliama katılırlar. Yenicekale'de bir borazan sesiyle müfreze Hıristiyanlara saldırır. Sonrası ateşe verme, talan ve katliamdır. Rapordaki anlatımlar neredeyse her ilde aynı cümlelerle devam etmektedir: Mersin, Adana, Tarsus[30], Ankara, Masis, Hacin, Payas, Kayseri, Çorum, Yozgat, Akhisar, İzmit...

Charmetant, raporunda yukarıda örneklerini verdiğimiz katliama dair bilgilerden sonra bu tabloyu tahlil eder: "Buraya kadar okunan tablo ve bundan sonra okunacak istatistikî bilgilere ek olarak birkaç düşüncenin eklenilmesi zorunlu görülmektedir... Bizler ait olduğumuz ulusların tarihinde, yaklaşık iki yıldır gözlerimizin önünde cereyan eden bu kadar korkunç zamanlar bulunabileceğine inanmıyoruz. Şimdiye kadar Hıristiyanlara karşı anlayışlı ve mülayim sanılan Türkler Hıristiyanlara karşı bu yakın geçmişte önceden planladıkları hedef ve amaçlarını, başlangıç ve bitiş işaretlerinin dahi ne olacağı belirlenmiş olayları gerçekleştirdiler. Bu olaylarda ve saldırılarda amaç, yaradılışında var olan anlayışlı,

yumuşak başlı, barışçı tutumları ile başlarındakilere tabiiyetlerini her zaman ispatlamış Ermeni ırkının kökünü kazıyordu. Oysa yukarıda belirtildiği gibi bu iyi niteliklere sahip ırka bu canavar barbarlığın reva görülmesini gerektirecek, yapanları haklı kılacak hiçbir neden yoktur.

Türk yönetimi bir zamanlar çok zengin olan bu ülkeyi her yerde ve her zaman olduğu gibi köleleştirme ve haraç alarak sömürme uygulamalarıyla kısırlaştırdı. Bu şekilde, zavallı Osmanlı Hıristiyanları, zapt edilmiş toprakların asıl sahipleri, yüzyıllardır yaşadıkları kırsal bölgelerin yalnızlığında, yöneticilerinin baskı ve aşağılamaları altında, uzaktan bakanların acıyan bakışlarına maruz kalarak böylesine rezil şartlarda yaşıyorlar. Bugün bu koşulların, bu aşağılanma durumunun yerini şiddetli bir zulme bıraktığı gündür. Şu sıralar Türklerin başka bir taktik kullandığına da şahit oluyoruz: İmparatorluklarındaki Hıristiyanları fiziksel olarak yok etmek yerine taşra illerindeki Hıristiyan yerleşim birimlerini yakıp yıktıktan sonra, önceden katliam dışı tuttıkları kadın ve kızları ahlaksız işlerine alet etmek, ahlaklarını bozmak, Ermeni ailelerini baskı ve tehditle dinlerinden döndürmeye çalışmak.

Osmanlı'da her işin daha önceden hazırlanmış ve her yerde aynı biçimde uygulandığı gözlemlenmiştir. Amaç. Hıristiyan kadınlarının kirletilmesi ve Ermenilerin Müslümanlaştırılmasıdır. Hıristiyan dünyasının her yerinde olduğu gibi Doğu'da da kadın erkekten daha çok dine bağlıdır. Bunun için Türkler sistematik, zorunlu ve ahlaksız yöntemlerle Hıristiyan kadınları lekelemeye çalışmaktadır.

Bu dönemde özellikle uzak köylerdeki Hıristiyanlara, sahipsiz ailelere etkin bir propaganda ile İslamiyete geçmeleri için tehditler yapılıyor. Birçoğu yaşamak için bu fırtına geçer geçmez yeniden atalarının dinine dönebilmek umuduyla baskılara boyun eğiyorlar. Ancak bu da çoğu zaman yetmiyor. Şu sıralarda Muş, Maraş ve etrafındaki yerlerde çok sayıda aile zora boyun eğmektedir. Ama sükûnete kavuşur kavuşmaz Hıristiyanlıklarında ısrar ettiklerinin açığa vuruyorlar ve o zaman da katlediliyorlar. İslam yasası Şeriat'ın bu konudaki hükmü kesindir. Bir defa Müslüman olanın dininden dönmesi mümkün değildir.

İslamiyeti terk eden birinin cezası ölümdür! Bu hükme dayanarak Türk yetkililer Kürtlerin bu son katliamları yapmalarına göz yumuyorlar. Çünkü Türklere göre bu katliamlar geçerli bir İslami hükmün uygulanmasıdır. Bu nedenle Türk devleti Avrupa nezdinde suçlu görülmekten kurtulmaktadır. Zorlanarak bile olsa Hıristiyanların Müslümanlığı kabul ettikleri andan itibaren vaftiz edildikleri eski dinlerine dönmeleri İslam dini nazarında ölümlerle cezalandırılacak bir suçtur.

Rapor, din değiştirmelerinin boyutuna altını çizer: Din değiştirenlerin durumu da endişe vericidir. Korkunç şeriat gereklerine göre mecburi olarak din değiştirenleri Ermeni ulusu kayıp olarak kabul etmelidir. Raporun özel istatistik bölümündeki, Ermenistan'daki, onbir vilayette, son zamanlarda kiliselere yapılan hakaret ve saygısızlıklar, Papazların katledilmeleri, kadın ve genç kızların kaçırılması! Başlığı altındaki kesiminde, bu vilayetlerdeki Hıristiyanların içinde bulunduğu çaresizlikler, koşullar, katliamlar ve din değiştirmeler görgü tanıklarına dayanılarak nakledilmektedir, bu konuda verilecek birkaç örnek katliam dışında din değiştirmelerin boyutunu gözler önüne sermektedir. Charmetant, her ne kadar din değiştirmelerin sayısını 40- 50 bin civarında verse de raporda belirtildiği gibi gerçek rakam bunların çok üzerindedir:

Trabzon: Alçakdere, Maktilla, Gromela, ve Kortanez köylerinin sakinleri olan Gregoryenler İslamiyete geçmeye zorlandılar. Kadın ve kızları vahşi ve rezil işlere kurban gittiler...

Erzurum: Kırsal alanda yaşayan Gregoryen nüfusun katil kılıcından kaçan kısmında İslama geçenler oldu. Papaz Der Husik, piskopos vekili de aynı akıbete uğrayarak İslama geçmek zorunda bırakıldı. Ertesi gün taze dönmelerin yeni dinlerini pekiştirmek üzere toplu sünnetlerinin yapılması için merasim hazırlıklarına başlandı. Bayburt'ta, Ksanta köyünde Kilise camiye çevrildi. 400 civarında insan katledildi, çoğu kadın olmak üzere katliam kaçaklarına İslamiyet zorla kabul ettirildi. Plur, Plurak, Buşdi, Surp Toros, Nik ve Balakor köylerindeki altı kilise camiye çevrildi. Papazları Der Magar, Der Krikor ve adı öğrenilemeyen bir papaz öldürüldü. Üç papaz da kayboldu. Yukarıdaki köylerin yanı sıra, Varzahan, Karavirak, Çakmak, Avereke, Gopus, Osdek, Varin Kerzi ve Verin Kerzi köylerinin

ahalisi zorla İslamiyete döndürüldü. Plur köyü Gregoryenleri islamiyete geçmeyi çaresiz kabul etmelerine rağmen gözü dönmüş müslüman sürüsü tarafından kurşuna dizilmekten kurtulamadı. Gerekçeleri şuydu; bu Hıristiyanlar Müslüman görünerek yaşamaya devam etseler bile ruhlarının derinliklerinde yine de Hıristiyan dinini devam ettireceklerdir. İşe, dinden döndükleri için kafalarına şapka yerine sarık geçirilmesiyle başladı, namaz öğretildi, uygulamalara girişildi, bunun için de camiye götürür gibi kiliselerine götürüldüler. Onların katli burada ve bu seremoniyle yapıldı.

Bayburt'ta ve tüm çevresinde Hıristiyan dini ve ibadeti tamamen bitti. Erzincan, Megvetzik köyünde katliamdan arta kalanlar zorla sünnet edilip dinleri değiştirildi. Dantzi köyü Ermenileri zorla Müslümanlaştırıldı ve erkekleri toplu halde sünnet edildi...

Van vilayeti: Aşağı Gargar kasabasına bağlı olan Çakog, Dzogu, Dap, Ksoktentz, Meçgantz, Mülk, Gici, Argantz, Kakt köylerinin sakinleri arasında yaşayan üç papaz da dâhil olmak üzere islamiyete geçirildi. Moks (Bahçesaray) ilçesinde Paykner, Varek, Yukarı Sarin, Şadossen, Varentz, Paşavank, Padagantz, Deşok, Atanan adlı 9 köyün Ermenileri ölüm tehdidiyle dinlerinden döndürülüp Müslümanlaştırıldılar. Kürtler, Pasin-Taht ilçesindeki Gagazis, Şidan, Areg, Gaynamiran, Korner, Darentz ve Nar adlı yedi köyün halkını İslama zorladılar. Çatak ilçesinin tüm köyleri yağmadan nasibini aldı. Bu köylerde yaşayan herkes yine ölüm tehditleriyle İslama geçmeyi ve sünnet olmayı kabul etti. Gandijgan ilçesinde Sembon, Usut, Pigant ve daha birçok Ermeni nüfusu ve Sembon Ermeni kilisesinin papazı zorla Müslüman yapıldı...

Bitlis'te, Kuyt kilisesinin başrahibi Der Mikhitar'ın cesedi Müslüman olarak görülüp Müslüman mezarlığına defnedildi. Şehirde buna benzer hile ve yöntemlerle ve zorlamayla çok sayıda din değiştirme oldu. Yerum ilçesinde 13-15 Ekim arasında katliam yapıldı. Bu esnada ilçenin 12 Ermeni köyünün kilisesi her türlü hakarete maruz kaldı. Daha sonra da camiye çevrildi. İslamiyeti kabul ederek sünnet olanlar ölümden kurtulabileceklerdir. Papazların başlarına sarık kondu. Kadınlar evlendirilmek üzere Müslüman Mollalara teslim edildi, hem de karşılıklı olarak. Yani papazların kendileri de Müslüman dul kadın almak zorunda bırakıldılar. Bu papazlara üstelik fazladan bir veya iki Kürt kadın verildi. Amaç

papazların din değiştirmesini sağlamaktı. Müslümanlarla çok yönlü ilişkiler içine sokmak, onları tamamen ve katiyen Müslümanlaştırmaktı. Hatta çok kardeşli Hıristiyan ailelerde bu kardeşlerden bir veya ikisi öldürülerek dul kalan karıları yaşayan kardeşlere verildiler ki durum şeriat yasalarına uygun olsun.

Şirvan ilçesi kırsalında aralarında Sarus, Avin, Avar, Napahn, Sermek ve Temenk köyleri olmak üzere yirmiden fazla Hıristiyan köyünde katliam kurtulan Ermeniler Müslüman olmaya zorlandılar. İçlerinde bu köylerin bir kısmı yıkılıp öteki kısmı camiye çevrilen kiliselerinin papazları da vardır. Hizan ve Sipagert ilçelerinde, Sgavaray Gregoryen Manastırı başpapazı Ohannes'e yapılan bir dizi hakaret ve işkenceden sonra papaz İslamı kabul etmek ve iki karı almak zorunda kaldı. Hizan'da yerleşik konumda ve kalabalık miktardaki Ermeni nüfusu aynı yerdeki Müslüman tekkesine zorla konduktan sonra İslamiyete geçirildiler. Aynı şekilde Horkhotz köyünün üç Gregoryen papazına din değiştirmeleri zorla kabul ettirildi. Ondan sonra da başlarına sarık bağlanarak yollarda gezdirildiler. Şenitzor nahiyesine bağlı sekiz köyün ahalisi İslama geçmeye zorlandı. Bu köyün okul ve kiliseleri kapatıldı ve çok sayıda kadın ve kız kaçırıldı.

Hizan ve Sipagert ilçelerine bağlı, aşağıda adı verilen altmış köyün sakinleri toplu halde İslamiyete geçmek zorunda bırakıldı: Hizan ilçesi: Darontz, Aşağı Darontz, Karason, Yukarı Karason, Şen, Harit, Klup, Tagik, Palassor Haçugontz, Zigu, Antentz, Kamagiell, Surp Haç, Di, Norşen, Yegondz, Anabat, Broşent-Tars, Motentz, Mamtentz, Gassar, Hagir, Korklotz, Nan, Hodz, Gadinak Bagsar, Li, Hucuk. Sipagert ilçesi:Yukarı Huruk, Aşağı Huruk, Candican, Aşağı Godentz, Yukarı Godentz, Nerpan, Oghant, Sevkar, Pagentz, Sonar, Tag, Kagis, Dantzis, Şoson, Hargnin, Taloro, Bedrantz, Huş, Kut, Şort, Pagt, Sagantz, Arençik, Duag, Geran, Taht, Mad, Zemen. Mamduruk ilçesindeki Gregoryen nüfusun çoğunluğu islamlaştırıldı. Bu ilçeye bağlı adları aşağıda yazılı on yedi köyün ahalisi toplu halde İslama dönmek zorunda bırakıldı; Ov, Seg, Perganto, Abarank, Kedantz, Huvandantz, Dantz, Miloti, Şenağpür, Mont, Gugentz, Honis, Horont, Paramons, Hagons, Garna, Bargantz. Segert şehrindeki Halkın bir bölümü İslamiyeti mecburen kabullendi. Genç ilçesine bağlı Gernos,

Valer, Tarepnis, Duzmalan, Kupar adlı köylerin sakinleri zorla Müslüman edilerek katliamdan kurtuldular. Çapakçur ilçesinin Çevlik, Madrak, Sinfor ve Köşem köylerinin Hıristiyan ahalisi ve yine Peçar Nahiyesinin Mıguk, Anti, Murdarik, Norşen, Tiç, Peçar köylerinin Hıristiyan sakinleri İslama geçmeye zorlandılar. Bu köylerin papazları da din değiştirmek zorunda kalanlardandır. Bu köylere ait kiliseler bugün cami olarak kullanılıyor ve buralarda Kuran okutuluyor.

Sivas Vilayeti: Koyulhisar ilçesinin Ermeni sakinleri evlerinin yakılma, zincire vurulma gibi zorbalık tehditleri altında zorla müslümanlaştırıldılar. Genç Ermeni kızları Türklerle evlenmek zorunda bırakıldılar. Divriği'de Şehrin içinde olduğu kırsal alanda da Ermeni nüfus toptan İslamiyete geçirildi. Din değiştirmeye direnenler de katledildiler. Armudag köyü kilisesi papazı da öldürüldü. Surp Hagop Manastırı harabeye döndürüldü. Zimara ve Gasma köylerindeki kiliseler kısmen yıkıldılar. Çoğu camiye çevrildi. Gasma köyü ve çevresinde yaşayan 650 insan zorla İslamiyete geçirildi. Erkeklerin başına sarık sarıldı. Günde 5 defa namaz kılmak üzere zorla camilere götürüldüler. Ölen Krikor Balyan adlı bir Hıristiyan Müslüman mezarlığına defnedildi. Yine katliam tehditleri altında Gurasin ve Apuşan köyleri sakinleri İslamiyeti kabul etmek zorunda kaldılar. Zimara köyü sakinleri de papazları ile birlikte aynı sonu paylaştılar...

Mamuret ül Aziz vilayeti: Eğin nahiyesi köylerinden, Licik, Narver ve Azni köyleri kiliseleri yağmalandı, yıkıldı. Bu köydeki Ermeni nüfus bir araya toplandı. Sonra gerekli baskı ve tehditler yapıldı. Hepsi islamiyete geçmek zorunda kaldı. Licik köyü sakinleri ayrıca papazları ile birlikte din değiştirdi. Aynı şey Ağın nahiyesinin 14 Ermeni köyünde de yapıldı. Hemen İslama geçmeye ve sünnet olmaya zorlandılar. Nahiye yönetici ve yetkilileri zorla din değiştirip sünnet ettikleri erkeklere bu işleri kendi rızalarıyla yaptıklarına dair beyanlar imzalatıyorlar. Ançerti köyü sakinlerine de aynı amaçla aynı konuda bir bildiri imzalatıldı. Bu köylülerin hepsine zorla yeni müslüman adları verildiğini belirtmek gerekmektedir. Bununla da yetinilmeyip şimdilerde yeni dindaşları ile karşılıklı evlendirilerek aralarında yeni akrabalık bağları oluşturmaya çalışılıyor. Gamaragah köyündeki Hıristiyanların hepsi

namaz kılmaya zorlandı. Onlara namaz ve dualar öğretildi. Gamaragah erkeklerinin hepsi sarık takmaya, kadınlar ise yüzlerini bile peçeyle kapatmak zorunda bırakıldılar. Türk kadınının kıyafeti Hıristiyan kadını için de mecbur kılındı. Garmir köyü sakinlerine zorla Müslümanlık kabul ettirildi ve erkeklerin hepsi sünnet edildi. Bu köylüler arasında köyün Gregoryen kilisesi papazı Der Daçat da vardı.

Arapgir'in 20 kadar Gregoryen köyü sakinlerine ölüm tehdidiyle İslamiyet kabul ettirildi. Köylerin adları şunlardır; Sagmega, Maşgert, Ehnetzik, Vahzen, Zabelvar, Kuhna, Yagavir, Agen, Vank, Grani, Hatzgeni, Zak, Sincan. Bunların içinde adları bilinmeyen birkaç köy daha vardır. İslamiyete geçirilen köylerin ahalisi içinde bu köylerin papazları da bulunmaktadır. Köylü erkeklerin hepsi ayrıca sünnet edilmiştir...

Diyarbakır Vilayetindeki: Surp Astvadzadzin Partzirarahayatz'ı soyup soğana çevirdikten sonra yıktılar. Manastır cemaatinin hepsi öldürüldü, din adamı Der Hagop hariç. Çünkü korkutmak için onun önce bir kulağını kestiler ve bu yöntemle korkuttuktan sonra çaresiz İslamiyeti kabul etti ve sünnet oldu. Diyarbakır çevresindeki Silvan, Beşiri, Zerivan ve Paravan yönetim bölgelerine bağlı 105 köyün Hıristiyan ahalisi ile Hani ve Lice ilçelerinin Hıristiyan nüfusunun bir bölümü zorla İslamlaştırıldı. Palu'daki köylerde katliamlardan arta kalanlar İslamiyeti kabule zorlandılar. Mevcut kiliselerin hepsi camiye çevrildi. Havav köyü kilisesi soyulduktan sonra ateşe verildi. Bu köyün Ermeni nüfusu, papazları Der Bogos da dahil Müslümanlaştırıldı... liste uzar gider...

1896 yılında hazırlanan Charmetant'ın raporu'nun bir özelliğide 20 yıl sonra gerçekleşecek Soykırıma işaret etmesidir, ki Jöntürk yönetimi bu kehaneti doğrulayacaktır: Boğaziçi'nde tutulacak zırhlı sayısının tartışması ile meşgul olan Avrupa diplomasisin Bizans oyunlarına kanması veya öyle gözükmesi, kendi güçsüzlüğünün, etkin olamadığını kabul etmesinin resmidir. İşin en tehlikeli yönü de budur. Çünkü açığa çıkan bu güçsüzlük daha yeni bitmiş gözüken ama yenilerinin hazırlanacağından emin olduğumuz katliamlara Türk'ü cesaretlendirmiştir. Türk böylece Hıristiyan devletlerden korkmasına gerek olmadığına emin

olunca Ermenileri tamamen ortadan kaldırma amacından ısrarlı olacaktır. Avrupa bu şekilde pasif ve etkisiz kalmakla müslüman barbarlığının da suç ortaklığı durumuna düşmüştür.

Charmetant, 1915 Soykırımını açık bir dille ifade etmiştir.

Dipnotlar

---

[1] Tovmas Mıgirdiçyan, Diyarbakır Vilayeti Katliamları ve Kürtlerin Vahşeti, Kahire 1919

[2] Wolfgang Gust, Alman Belgeleri, çev. Z. Hasançebi, A. Takcan, Belge uluslar arası Y. 2012 s 27.

[3] “Sultan Abdülhamit bütün ulusalcı hareketlenmeleri özellikle Müslüman-Hıristiyan çelişmesini hareket ettirerek, katliamlarla, kitle terörü yaratarak sindirmeyi denemiştir. Bu sistemli kargaşalıklar sonucu 1894-96 yılları arasında resmi kaynaklara göre 10 binden fazla insan hayatını kaybetmiştir. Bunun 2 bini Müslüman’dır. Ama, bunlar resmi Osmanlı kayıtlarıdır. Katliamların gerçek boyutu ise daha büyüktür ve yüz binleri bulmaktadır. Lepsius, 88 bin 243 Ermeni’nin öldürülmüş olduğunu yazmaktadır. Zartaryan 300 bin civarında olduğunu belirtir.” (Recep Maraşlı, Ermeni ulusal Demokratik Hareketi ve 1915 Soykırımı, Peri Y. 2008, s 159)

[4] George A. Bournoution, Ermeni Tarihi, Ermeni halkının Tarihine Kısa bir Bakış, çev. E. Abadoğlu, O. Kılıçdağı, Aras Y. 2011, s 219-220

[5] Bu konuda geniş bilgi, bu baskını gerçekleştirenlerden Karekin Pastırmacıyan (Armen Garo) anılarında bulunmaktadır; Armen Garo’nun Anıları, Osmanlı Bankası, çev. Attila Tuygan, Belge uluslar arası Y. 2009. “Osmanlı Bankası baskınının bir diğer sonucu da, batılı devletlerin bir süre daha Ermeni reformunu görüşmelerine karşı, Ermeni örgütlerinin radikalleşmesinden ve kendilerini de hedef almaya başlamasından rahatsız olmaları ve aralarına daha soğuk bir mesafe koymaya başlamaları oldu.”(Recep Maraşlı, Ermeni ulusal Demokratik Hareketi ve 1915 Soykırımı, Peri Y. 2008, s 159)

[6] George A. Bournoution, Ermeni Tarihi... s 220

[7] Edvvin Pears, “Forty Years in Constantinople”, London, 1916, s.162; “life of Abdul

Hamid. London, 1917,

s.2S7 (Aktaran: Rohat Alakom, "Eski İstanbul Kürtleri, 1453-1925", Avesta, İstanbul, 1998

[8] Donalt Quataert, Osmanlı imparatorluğunda İşgücü Politikası ve Siyaset: Hamallar ve Babiâli, Tarih ve Toplum, no.33, 1986

[9] Recep Maraşlı, Ermeni ulusal Demokratik Hareketi ve 1915 Soykırımı, Peri Y. 2008, s 159

[10] Beylerian, Arthur, "Uimperialisme et le mouvement national armenien (1885-1890)," in: Relations internationales, Nr, 3, s. 19-54, Genf-Paris, 1975. S 38 aktaran: Hans-Lukas Kieser, İskalanmış Barış, çev. Atilla Dirim, İletişim Y. 2005, s 210

[11] Levon Vartan, The armenian 1915, Atlas Printing Press Beirut, 1970, s 85-86

[12] Erzurum hakkında: Chambers 1988 (1928), s. 36, 75 vd., 88 vd. Eleşkirt hakkında: Chambers 1988 (1928), s. 33-35, 89 vd. Akt HL Kieser, İskalanmış Barış, s 211

[13] Altını ben çizdim (SC)

[14] Hans-Lukas Kieser, İskalanmış Barış, çev. Atilla Dirim, İletişim Y. 2005, s 216-217

[15] Kamuran Gürün tarafından verilmektedir.

[16] İhtiyatlı gözlemciler dahi 1896 yazında, kitle katliamları sonrasında on iki yaş al-tında en az elli bin öksüz çocuktan söz etmektedirler.

[17] Charmetant raporu da kurban sayısı hakkında doğru bilgi vermekten uzaktır. Bu durum raporda da belirtilmekte mağdur sayısının belitilen rakamın çok üzerinde olduğu teslim edilmektedir. Her yerleşim birimindeki kurban sayısına gelince . Bu dökümanı hazırlayan komite sadece doğru değerlendirmeyi mümkün kılacak nitelikleri verileri hesaba katarak rakamı tesbit etmiştir. Yani alınan her bilgi hesaba katılmamış, nesnel ve resmi olanlara rağbet edilmiştir. Komite, duygusal ve abartılı durumlardan sakınmıştır. Araştırmacıların kendileri bile bölgenin tümündeki maktul sayısını, birkaç yere ait olanlar hariç, tam olarak, kesin biçimde tespit edememiştir. Bu rakamlar özellikle tamamen yok edilen binlerce köye ve Diyarbekir, Van ve Harput yörelerindeki katliam yapılan nahiye ve köylere aittir. Bölgedeki temel yerleşim birimlerinin dışındaki ölü sayısını kesin olarak belirlemek asla mümkün olmamıştır. Bu sıralarda aldığımız bilgilere göre tam da bu yerlerde katliamların en korkunçlarının yapıldığı ve buralarda oluk oluk akıtılan Hristiyan kanının

ötekilere nazaran çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

[18] Hans-Lukas Kieser, *Age*, s 217-218

[19] Ermeni Katliamları Raporu, Haz. P.F. Charmetant, Çev. Mehmet Baytimur, Peri Y. 2012

[20] Çiğit barut üretiminde kullanılan temel maddelerden biridir. Savaş öncesi Avrupa'nın mühimmat ihtiyacını karşılayacak Kilikya pamuğu Avrupa'ya en yakın bölgedir. Bu bakımdan Ermenilerin kontrolündeki Kilikya pamuğuna el koyabilmek, bu bölgedeki Ermenilerin yok edilmesiyle olanaklıdır.

[21] Vahakn N. Dadrian İttifak Devletleri Kaynaklarında Ermeni Soykırım, toplu Makaleler kitap 3 çev. Ali Çakıroğlu, Belge Uluslar arası Y. 2007, s 118-119,

[22] Vahakn N. Dadrian *Age*, s. 120

[23] Vahakn N. Dadrian *Age*, s 114-115,

[24] Vahakn N. Dadrian *Age*, s 121

[25] Vahakn N. Dadrian *Age*, s 120

[26] D. Lloyd George, *Memoirs of The Peace Conference*, 2. Cilt Londra 1939, 811. Aktaran Vahakn N. Dadrian, *Ermeni Soykırımı Tarihi*, çev. Ali Çakıroğlu, Belge Uluslar arası Y. 2008 s 111-112

[27] Vahakn N. Dadrian, *Ermeni Soykırımı Tarihi*, çev. Ali Çakıroğlu, Belge Uluslar arası Y. 2008 s 114

[28] Vahakn N. Dadrian, *Ermeni Soykırımı Tarihi...* s 121

[29] Vahakn N. Dadrian, *Ermeni Soykırımı Tarihi...* s 123

[30] Tarsus'taki hareketi kışkırtan Kayseri'den gelmiş Türklerdir. Bunlar Kayseri'deki katliamları anlatarak Tarsusluları aynı işleri yapmaya ikna etmeye çalışırlar.